

Într-un rând, Jean Bart îmi povestește în redacție despre începuturile sale literare din tinerețe, când locuia în pensiune lângă Grădina Zdrafcu, la Coana Sița Piteșteanca – o văduvă corpolentă și majestuoasă, poreclită Catedrala. Se aflau acolo patru tineri pensionari: trei studenți și, chipurile, un „poet” – Delabreazu, întreținut de colegii admiratori. În discuțiile lor literare, calul de bătaie era poezia lui Macedonski – poreclit „Macabronski”, pentru excentricitățile sale funebre. Jean Bart puse mâna pe un număr din *Convorbiri literare*, care cuprindea o nuvelă de Brătescu-Voinești. Îi plăcu atât de mult, că o citi de patru ori.

Arătându-și admirația într-o cafenea pentru talentul lui Brătescu-Voinești, Jean Bart îl provoacă pe un critic caustic, nemulțumit îndeobște de tot ce se publica și care se găsea atunci la „masa poeților”: îl întrebă, oarecum provocator, ce crede despre literatura acestui scriitor? Ca înțepat de întrebarea insidioasă, criticul izbucni:

— Priviți! Aici sunt atâtea cești mari de șvarț și numai o singură ceașcă mică de cafea turcească. Șvarțul, zeama asta lungă și neagră, e literatura voastră. Cafeaua turcească însă, concentrată, numai esență – asta-i literatura lui Brătescu-Voinești. El, măi, nu dă decât *esență*, literatură filtrată, dar ce aromă îmbătătoare... delicioasă... incomparabilă...

G. Ibrăileanu a fost acela care, prin studiile sale, a fixat locul lui I.Al. Brătescu-Voinești în primele rânduri ale literaturii românești.

Într-o scrisoare din 26 ianuarie 1928 criticul îi pomenea cu emoție despre „primul schimb de scrisori dintre noi, fericirea simțită când ai primit să te îmbarci în acea expediție către necunoscut care a fost întemeierea *Vieții românești*, bucuriile repetate când poșta îmi aducea manuscrisul dumitale” etc.

Cât privește modul de creare al lui Brătescu-Voinești, criticul Ibrăileanu spunea: „Cine cunoaște mai de aproape pe Brătescu-Voinești știe cât condensează, cât quinteseșiază el într-o bucată – după ce quinteseșiasese deja realitatea obiectivă, care i-a servit ca model. Lăsând din realitatea obiectivă ceea ce nu e caracteristic – alegând numai vârfurile undulațiilor vieții –, el întrebuintează apoi același procedeu față de realitatea așa cum o transpusesese deocamdată în bucata sa”.

Cum unii scriitori și publiciști își băteau joc de Brătescu-Voinești pentru volumul relativ redus al producției sale literare (chiar T. Arghezi îl lua la vale, spunând cam așa: a compus și el, bietul, numai câteva „bilete de papagal”), Ibrăileanu explică astfel dimensiunile creației artistice:

„Fiecare gen, fiecare sensibilitate, fiecare reacție la realitate are, în literatură, ca și în toate artele, dimensiunile sale. Nu se poate concepe un Mérimée autor al unui număr de nuvele egal cu al lui Maupassant. Nu se poate concepe un Leopardi autor al unui număr de volume egal cu al lui Hugo, chiar dacă Leopardi ar fi trăit optzeci de ani. Nu se poate concepe o pictură de concentrare ca a lui Leonardo da Vinci, etalată pe-atâtea pânze ca a lui Rubens, chiar dacă Leonardo, care a pictat patru ani zâmbetul Giocondei, s-ar fi consacrat numai picturii”.

În conferința ținută de Brătescu-Voinești la 8 martie 1932, vorbind de relațiile sale cu *Convorbirile literare*, scriitorul a spus că Titu Maiorescu, după citirea primei sale lucrări, *Sâmbăta*, i-a făcut următoarea remarcă:

— Dumneata ai să scrii foarte puțin, că începi cu ce sfârșește de obicei un scriitor, cu amintiri. Bucata *Sâmbăta* este o amintire.

În aceeași conferință, Brătescu-Voinești s-a pronunțat astfel despre *Moartea lui Castor*: „Ca totdeauna, prima formă în care am scris-o a fost de două ori mai mare decât a rămas în urmă. Am tăiat o mulțime de descriții de natură, de scene din viața de familie, am condensat, și dimineața eram gata. Maiorescu bate la ușă, intră, mă găsește transcriind ultimele rânduri. Când i-o întind, îmi cere și ciorna. I-o dau, trece în camera lui și, peste câțeva vreme, se întoarce, iertați-mi lipsa de modestie, încântat:

— Uite, îmi zice, peste bucățile pe care dumneata le-ai tăiat eu am scris cu creion roșu «de întrebuințat aiurea», căci sunt toate foarte bune, dar ai făcut foarte bine că le-ai tăiat, căci ar fi stricat proporțiile bucății. Îmi pare bine să constat că ai cea mai de preț însușire a unui scriitor: *spiritul de sacrificiu*”.

Când citești cele mai multe cărți ți se pare că autorii, din primul moment, parcă îți recomandă personajele din operele lor de artă și, luându-ne de mână, avem impresia că suntem conduși de scriitor din casă în casă, pe drum și în câmpii, ca și cum ne-ar arăta cu degetul priveliști de natură și pe oamenii care își deschid sufletul înaintea lor. Brătescu-Voinești însă parcă s-a

retras din opera-i de artă, lăsându-ne singuri în fața personajelor și a întâmplărilor. Ne amestecăm uneori în lumea schițelor și a nuvelor sale, rămânând noi înde noi: cititori și eroi. Luăm parte la dramă dintr-o simplă coincidență: s-a prăbușit un zăplaz... s-a ridicat un perete în aer. În lipsa autorului, simțim mai intens viața. Poate de aceea, când închidem un volum de Brătescu-Voinești, avem în ochi lacrimi. Nu-i nimeni de față, ca să ne rușinăm. Suntem singuri și îndurerati.

Unii literatori fandoșiți strâmbă din nas înaintea prozei lui Brătescu-Voinești, fiindcă ei caută în literatură numai floricele de stil și gesturi de fandare. Iar în scrisul său nu găsești nici degete date cu oă, strânse grațios în jurul unei codițe de mimoză, nici mâna înmănușată a duelgiului... Dar autorul unde-i? La vânătoare și, mai degrabă, la pescuit.

Pasiunea pescuitului l-a alarmat pe criticul Ibrăileanu, care nu s-a putut stăpâni și și-a comunicat astfel panica însuși undițarului Brătescu-Voinești:

„Când te-am văzut pentru ultima oară la dumneata acasă, vorbindu-mi cu atâta pasiune (și cu ce știință!) de undițele moderne, de păstrăvi, de lostrițe, de apele limpezi ale munților – eu, biet scrib, te-am invidiat. Dar – tot biet scrib – mă gândeam cu melancolie: «L-am pierdut!», și-mi erau antipatici păstrăvii, mai ales că-i descriai răi și voraci (se vede bine: au mâncat până și pe un mare scriitor)”.

Pe omul Brătescu-Voinești l-am cunoscut la pescuit și mai cu seamă pe culoarele Camerei, al cărei director general era, unde ne întâlneam foarte des și stăteam de vorbă ceasuri întregi. La pescuit, în barcă, pe lacul Snagovului, undițarul căuta să prindă o știucă „la târâitoare” – adică desfăcându-și de pe mulinetă struna în cap cu o nadă: o linguriță în chip de pește, aurie sau argintie, după timp – însorit ori neguros –, prevăzută cu cârlige insidioase. Când ajunge ața la capăt, pescarul începe s-o depene la loc pe morișcă – dând știucii iluzia că nada nu-i o ticăloasă viclenie omenească, cu un peștișor sortit să cadă pradă guri sale cu dinți ca cei ai pieptenului de dărăcit, după o străveche lege de la începuturile lumii...

În timpul acestor operații Brătescu-Voinești tăcea, ca și pe mal, când ședea fix – urmărind atent legănările plutei –, sau la râurile de munte, când sărea din stâncă în stâncă, cu pași ușori, pentru

a nu trezi atenția peștelui, mai sensibil la trepidațiile mersului pe pământ, transmis apei, decât la zgomotul vocii omenești.

Pescarii își dau drumul glasului la popasuri, ca Brătescu-Voinești, în satul pitit pe celălalt mal al Snagovului, mi se pare Dobroșești, unde avea o gazdă prietenoasă. La un asemenea popas, vorbărețul Brătescu-Voinești, în compania taciturnului Sadoveanu și a mea (care nu excelează prin retorică), povestea cu vervă întâmplări interesante; și, din câteva trăsături caracteristice, zugrăvea personaje vii, care vorbeau în limba lor aparte. Iar iazul, stuful și pădurea de peste apă – într-un cuvânt, natura, care lipsește din opera lui – puneau un cadru pitoresc povestirilor inedite, rostite de dânsul pe malul Snagovului.

La un astfel de popas Brătescu-Voinești făcu apologia pescuitului: Pe malul unei ape curgătoare, într-un loc singuratic, undițarul așteaptă clipa emoționantă deasupra valurilor limpezi și pururi murmurătoare, având răgazul să-și treacă prin sită gândurile. Are prilejul să facă și puțină filozofie. Ba eternele peisaje de natură și cântecul de leagăn al stufărișurilor îi trezesc uneori în suflet un fior de poezie – chiar de dragoste... Pe când aiurea oamenii profită de orice clipă de răgaz pentru o partidă de pescuit, își deapănă mai departe undițarul gândurile, sau pentru o excursiune ori o simplă plimbare pe câmp printre flori, la noi „cetățenii” nu cunoșteau îndeobște, ca loc de refugiu sufletesc și intelectual, decât cafeneaua și bodega. De aceea duminicile erau pentru mulți zile lungi de plictiseală.

— Oamenii nu pot și nici nu știu cum să-și întrebuințeze timpul liber, spunea Brătescu-Voinești. N-am ajuns la suprema satisfacție – când nu poți evada din oraș – de a visa trează pe-o canapea, citind o carte ori necitind nimic, bănd un ceai sau o cafea cu aromă și cu gust plăcut. A sta ceasuri întregi tolănit pe spate sau rezemat în cot, cu pisica torcând alături, cu botul câinelui de vânatoare pe genunchi, în preajma unei ființe dragi, care citește sau meditează și ea, undeva pe aproape – iată cea mai delicată petrecere, de pildă, de sărbători, când are omul la dispoziție câteva zile de odihnă. Pentru acest sport al minții și al sufletului n-ai nevoie nici de pușcă cu extractor automat, nici de undiță cu muște artificiale sau cu peștișori de plumb.

Brătescu-Voinești, stăpânit de patima pescuitului, atribuia acestui sport nu numai calități distractive. Îl socotea cel mai

bun auxiliar al Ministerului de Externe în opera de propagandă națională peste graniță. Directorul Camerei părase fără regret incinta Parlamentului, când se urca la tribună un strălucit orator, pentru a schimba cu un prieten pe culoar impresii de la o partidă de pescuit lostriță la Vișnița sau păstrăvi la Întorsura Buzăului. El credea cu toată seriozitatea că marii bărbați de stat și iscusiții gazetari din Apus, care determină curente de opinie publică și contribuie la rezolvarea problemelor de politică internațională, erau aproape toți pasionați pescari și vânători.

Strălucitul nostru scriitor și undițar spunea că satisfacerea patimei vânatului, înrădăcinată de milenii în străfundurile sufletului omenesc, procură străinului venit pe aceste meleaguri pitorești o plăcere și o bucurie care nu se uită. Rămâne vie în amintirea lor, pentru totdeauna, frăția legată de dâșii cu pescarii și cu vânătorii noștri primitivi, niște fapte aproape mitologice, încadrate în natură ca dinaintea potopului, prietene cu păstrăvii și cu vereritele.

— Poate aveți dreptate, îi ripostai eu, cât privește întreprinderea de a invita pe înalții demnitari de peste hotare pe malurile râurilor noastre bogate în pește. Cred însă că pescuitul ne-ar putea folosi nu numai în politica externă, ci și în cea internă. Dacă i-am pune pe politicienii români cu undița în mână pe malul gârlei, silindu-i să gândească, poate își vor scruta păcatele și le vor veni în minte bune intenții pentru soarta poporului românesc.

În ultimul timp Brătescu-Voinești nu mai făcea politică de partid (fusesse pe vremuri național-liberal). Făcea, prin 1925-1935, numai politică de om al cărții. Strașnic îi plăcea însă să discute politică.

Într-un rând, așezându-se pe o canapea de pe culoarele Camerei, Brătescu-Voinești continuă șarja împotriva politicianismului. La un moment dat, el mă întrebă:

— Ai o bucată de hârtie și un creion?

— Cum să n-am? Doar sunt vechi gazetar.

— Și uitasem, bată-te să te bată! Pentru mine ești literat, căci nu scrii ca „adevărații” ziariști.

Brătescu-Voinești desenează o circumferință, iar în afara ei făcu un punct negru; apoi adăugă:

— Vezi cercul ăsta? Să zicem că el cuprinde toată viața țării noastre: politică, socială, financiară, economică, culturală și așa

mai departe. Iar punctul negru e omul politic. L-am desenat în afara cercului – deci în opoziție. Atunci politicianul, când se uită la elementele din cerc, le vede pe toate concav: instituții, probleme, persoane – orice. Poate ai și o radieră?

— Cum nu!

Brătescu-Voinești șterse cu radiera punctul din afara circumferinței și făcu alt punct negru, înlăuntrul cercului.

— Acum politicianul este la putere. Când își întoarce el ochii de jur împrejur, vede aceleași lucruri, dar sub cu totul alt unghi – unul diametral opus: adică convex... Iată de ce omul politic spune în opoziție una, iar la putere face alta.

Dar să-ți mai dau un exemplu: călătoria cu trenul. Călătorii din compartiment fac o tabără, iar cei de pe culoar – alta. Ca și cum unii ar fi la putere, iar ceilalți în opoziție – jinduind însă poziția celor dintâi. Un pasager vede două locuri libere într-un compartiment, deschide timid ușa și întreabă cu o extremă politeță:

— Este vreun loc liber?

— Nu-i nici un loc, răspund în cor șase glasuri.

— Dar locurile acestea?

— Ocupate! Titularii sunt la vagon-restaurant!

— Bine, mă așez provizoriu pe-un loc. Când va veni stăpânul, mă retrag iarăși în culoar. Mi se taie picioarele: am varice, lumbago și un început de flebită...

Călătorii mârâie ceva printre dinți, se foiesc pe canapeaua lor; iar noul pasager se așază tacticos pe locul liber. Într-o gară, se urcă multă lume: o femeie însărcinată, alta cu un copil în brațe, o moșnegărie care, pâș-pâș, abia își târăște picioarele. Toți întredeschid ușa, își bagă jumătate de față în compartiment și întreabă cu glas rugător:

— Este vreun loc liber?

— Nu-i! zbiară ultimul pasager, cel de-al șaptelea, susținut de ceilalți colegi. Nu ne mai plictisiți atâta! S-a dus omul la restaurant. Nu ne mai bateți la cap. Închideți mai repede ușa, că ne trage curentul și am gălci...

— Pasagerul din culoar, urmă Brătescu-Voinești, este politicianul în opoziție, care îi înjură pe cei din compartiment, îi înfruntă și dă buzna să ocupe un loc – adică să ajungă la putere. Îndată ce s-a procopsit, el leapădă instantaneu psihologia opozantului și îmbracă imediat psihologia guvernamentalului. Așa-i cu opoziția